

U MARINY SLOUŽIL ... RUDOLF ENGELHARDT

HE SERVED WITH THE NAVY ... RUDOLF ENGELHARDT

Martin Benda

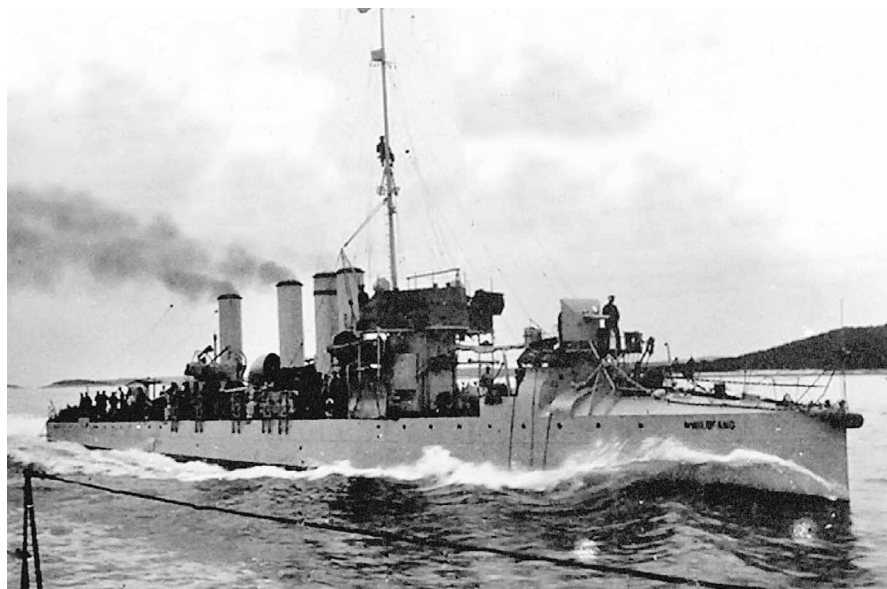
Česká Lípa; geny.rody.legendy@seznam.cz

Vytvořeno z iniciativy členů Klubu vojenské historie Česká Lípa.

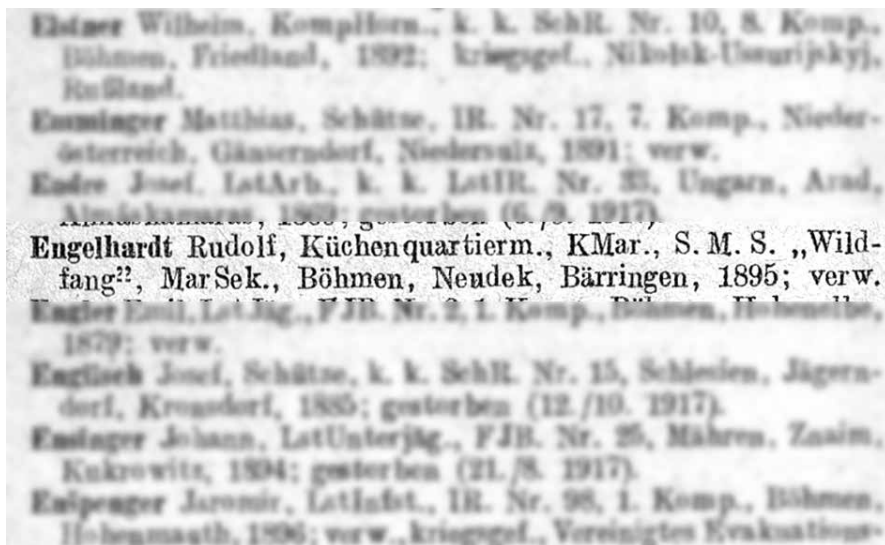
Valná většina komunit evropských i jiných národů má ve zvyku oceňovat a připomínat si osoby, jež položily své životy ve válečných konfliktech, neboť v drtivé většině se jednalo o lidi mladé a teprve v rozpuku života. V našich krajích jim pak jsou budovány památníky, jejich jména zvěčněna na pomnicích a i dlouho po smrti připomínána generacím pozdějším. Trochu odlišný osud potkal padlé a zemřelé z oblasti českého pohraničí, resp. symboly jejich nedobrovolného odchodu z tohoto světa. Odstraňování památníků těchto válečných obětí vesměs německé národnosti se krátce po skončení 2. světové války pochopitelně nevyhnulo ani českolipskému okresu, a tak až na výjimky zcela obměněné obyvatelstvo našeho regionu nemělo a dosud nemá přílišné povědomí o zahynuvších „spoluobčanech“ z let 1914 až 1918. Přitom potomci a příbuzní několika z nich dosud v České Lípě a okolí stále žijí a možná ani sami netuší, jakými cestami se ubíraly poslední kroky jejich pradědů či prastrýců, jež nikdy nepoznali.

Torpédoborec Wildfang

Píše se rok 1917, na celém evropském kontinentu zuří již třetí rok světová válka, a to nejen na souši, ale i na moři a ve vzduchu. Rakouské námořní jednotky operují mimo jiné i v Jaderském moři a zoufale se snaží získat s pomocí letectva kontrolu nad pohyby italských zásobovacích transportů. V prvních dnech měsíce června má velení 2. torpédové skupiny v Pule podpořit noční nálet na přístav Goro v prostoru mezi ústím řeky Pád a Porto Garibaldi.

Obr. 1. Torpédoborec Wildfang v r. 1916 (foto z článku A. Běliny a M. Slavíka Torpédoborec Wildfang – užito se souhlasem autorů).

Obr. 2. Záznam o úmrtí Rudolfa Engelhardta (výřez z Výkazu ztrát č. 630 vydaného k 21. 11. 1917 K. u. k. Kriegsministeriem Wien).

Dne 3. června v 19:05 z Puly vyplouvá tato formace rakouského námořnictva: torpédoborce Wildfang, Csikos a Velebit a torpédovky 83F, 93F a 96F. Velitelskou lodí je Wildfang – 68metrový torpédoborec třídy Huszár s výtlakem 400 tun, postavený v Terstu v roce 1905 (obr. 1) – pod velením korvetního kapitána Alberta Machnitsche s 65 muži posádky. Moře je klidné, viditelnost dobrá. Dle telegrafického rozkazu má formace plout 9 mil v nastaveném kurzu 245°, poté změnit trasu na 258° a plout 37 mil s předpokládaným časem příjezdu k místu určení ve 22:30, v prostoru se zdržovat do 23:30 hodin. Konečný rozkaz k návratu měl být zaslán telegraficky.

Z nevysvětlitelných důvodů se eskadra v průběhu plavby opakovaně nakrátko odchýlila z nastaveného kurzu, takže dorazila na předpokládanou pozici až ve 22:38, čímž celá operace pozbyla momentu překvapení a stala se zbytečnou. Proto kapitán Machnitsch telegraficky požádal o povolení k návratu do Puly. Po dobu čekání na odpověď z velitelství křížovala plavidla formace v dané oblasti až do 23:30, kdy vyplula na zpáteční cestu rychlostí 11 uzlů, ale hodinu po půlnoci byla telegrafickým rozkazem vrácena do akce s cílem hledat ztracené letadlo u ústí řeky Pád na italském pobřeží.

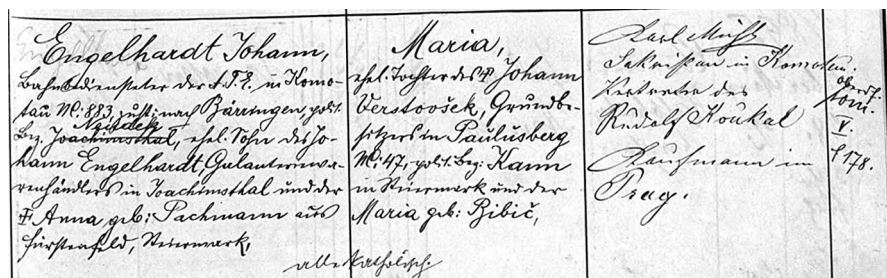
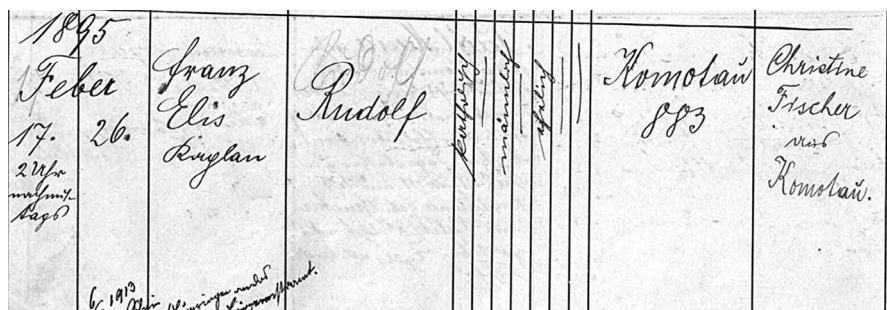
V čase 01:15 se náhle otřásl Wildfang mocným výbuchem, který rozmetal příď a kapitánský můstek, zbytek lodě zachvátil požár a vzápětí explodovala zásoba torpéd. Velení neprodleně přebírá torpédoborec Csikos a pátrá po nepřátelských ponorkách, ale žádná aktivita nepřátel nebyla zaznamenána. Zatím torpédoborec Velebit a torpédovky se snaží zachraňovat trosičníky z Wildfangu, jemuž záhy vybuchl kotel a loď se do 12 minut po prvotní explozi potápí. V 01:40 formace nabírá zpáteční kurz a vrací se do Puly, záchranění námořníci včetně zraněných jsou na palubě Csikose.

Výsledkem celé zmatečné námořní operace je tak „jen“ ztráta torpédoborce Wildfang zřejmě po najetí na zbloudilou minu a 24 mužů jeho posádky, kteří té noci úplně zbytečně našli v Jadranu svůj mokrý hrob.^{1/} Jednalo se o mariňáky rozličných hodností a funkcí – od korvetního kapitána Machnitsche či fregatního poručíka Kopetsjeka přes námořníky, zbrojíře a plavčíky až po 22letého kuchaře Rudolfa Engelhardta^{2/} z České Lípy, i když po otci domovskou příslušností do Perninku (obr. 2).

1/ Událost zpracována na základě podkladů od členů Klubu vojenské historie Česká Lípa s použitím článku Bělota-Slavík 2021.

2/ Rudolf Engelhardt měl vojenské zařazení/hodnost Küchenquartiermeister – jedná se o poddůstojnickou hodnost odpovídající zhruba desátníkovi pozemní armády, na námořnickém límci ji označovaly dvě hvězdičky v každém rohu. Podobných Quartiermeisterů existovala celá řada (Telegraphquartiermeister, Steurquartiermeister atd.), přičemž první slovo složeniny značilo dosaženou odbornost, druhé hodnost – podle A. Běloty.

Obr. 3. Zápis o narození Rudolfa Engelhardta (výřez z matriky narozených katolické farnosti Chomutov).

Rudolf Engelhardt a jeho rodina

Rudolf Engelhardt se narodil dne 17. února 1895 v Chomutově jako nejstarší dítě železničního zaměstnance Johana Engelhardta a jeho manželky Marie rozené Verstovšek (obr. 3). Rodina bydlela v chomutovském čp. 883 a do České Lípy se přestěhovala asi v roce 1897. Důvodem bylo přeložení otce Johanna – zaměstnance A.T. E. (Ústecko-teplická dráha) – do vznikajícího filiálního centra společnosti na ose teplicko-liberecké trati. Engelhardtovi v České Lípě bydleli nejprve na adrese Ferdinandstrasse 198 (dnešní Moskevská 648), v dubnu 1904 se přestěhovali do nového domku ve Staré Lípě čp. 69 (dnes ul. Pod Špičákem).

Malý Rudolf trávil své dětství ve společnosti dvou mladších sester Marie a Terezie, bratra žádného neměl. V září roku 1901 začal navštěvovat obecnou školu v dnešní Moskevské ulici. O jeho konkrétních studijních výsledcích není sice nic známo, ale patrně nepatřil k nijak významným žákům, protože není ve výročních zprávách chlapecké školy nikde jmenován. Na triviální školní výuku pak pouze standardně navázal na měšťance, ale ani tam se mu studijně příliš nedařilo, spíše naopak. V roce 1906 nastoupil do třídy učitele Hermana Markgrafa do 1. ročníku měšťanské školy a pro neuspokojivé výsledky si jej napřesrok zopakoval, avšak jen s bídou se pak posunul o ročník výš. Následující školní ročník 1908/1909 ani neukončil, neboť byl ze školy vypovězen pro nedostatek absolvovaných dnů školní výuky. Předpokládaný nástup do nějakého učebního oboru se zřejmě neuskutečnil, protože Rudolf nefiguruje v letech 1909–1912 v žádném z věkově odpovídajících ročníků pokračovací školy, není o něm ani zmínka z okruhu pracovníků v pohostinství. Zřejmě tedy utekl již v 15 letech z domova a dal se k námořnictvu, čímž se postavil do nevelké řady dalších mariňáků a mořských vlků z České Lípy (obr. 4), potažmo českolipského regionu.

Obr. 4. Rudolf Engelhardt v uniformě (foto z článku A. Běliny a M. Slavíka Torpédoborec Wildfang – užito se souhlasem autorů).

Rodina Engelhardtova představuje typický konglomerát různorodých národnostních vlivů, jež se prolínaly ve společnosti rakousko-uherského soustátí, a její členové se vesměs hlásili k německé národnosti. Rudolfův otec **Johann Engelhardt** pocházel ze štyrského městečka Fürstenfeld, kde se narodil 1. února 1862 jako Johann Pachmann

svobodné děvečce Anně Pachmann (nar. 1844) a spolu s bratrem Karlem (nar. 1864) se stali Engelhardty až poté, co se jejich matka vdala roku 1869 v Grazu za vandrujícího ševcovského tovaryše Johanna Engelhardta z krušnohorského Perninku. Záhy se rodina odstěhovala do Čech a malý Johann vyrůstal zejména v Jáchymově, kde si jeho tatík Johann sen. k ševcovskému řemeslu přibral ještě prodej galanterního zboží. Johann pak v 80. letech nastoupil do služeb železniční společnosti A.T. E., přestěhoval se do Chomutova a služebně postupoval od pozice zřízence přes brzdaře až do funkce vlakvedoucího. V České Lípě sloužil od roku 1897 jako vrchní průvodčí, po roce 1921 byl penzionován. Až do konce 2. světové války bydlel ve Staré Lípě čp. 69 (obr. 5), roku 1946 se přestěhoval k dceři Terezii do České Lípy, Nerudovy ul. čp. 622, odkud byl počátkem září 1948 s nádorovým onemocněním převezen do nemocnice v Mělníce-Podolí a tam také dne 30. listopadu 1948 zemřel.

Matka **Marie Engelhardt** se narodila 4. listopadu 1869 jako nemanželské dítě děvečky Marie Bibič ve Slovinsku (tehdy součást Štýrska) ve vesničce Pavlova Vas (něm. Paulusberg) čp. 47 nedaleko městečka Pišece (cca 80 km jižně od Mariboru a 40 km západně od Záhřebu) a byla několik dní po dovršení dvou let legitimizována otcem Johanem Verstovšekem. Pavlova Vas ovšem nebyla vesnicí v českém pojetí, nýbrž se jednalo o soubor samostatných zemědělských usedlostí roztroušených mezi rozsáhlými obhospodařovanými pozemky (sady a vinohrady), jako tomu je v případě rozvolněných krkonošských nebo beskydských pasekářských obcí. Marie, jež se celý život cítila být Slovincou, se za Johanna Engelhardta provdala v Chomutově roku 1893, kdy již zde bydlela v čp. 112. Zemřela ve Staré Lípě čp. 69 dne 26. března 1933 a je pohřbena na českolipském hřbitově.

Do rodiny také patřily dvě dcery – starší z nich **Marie Engelhardt** se narodila 5. května 1896 ještě v Chomutově. Po transferu do České Lípy a absolvování školní docházky pracovala jako administrativní síla. Počátkem června 1920 se ve Sloupu v Čechách vdala za českolipského rodáka, zednického synka **Eduarda R. Görnera** (nar. 1894 v dnešní Mikovcově ul. čp. 513), který pracoval jako úředník ve zdejší spořitelně. Manželé bydleli nejprve na adrese Česká Lípa, Frauengasse čp. 536 (dnes Mariánská ul.) a od září 1925 v novém domku v Mohauptstrasse čp. 369, což je dnes Bistro U Elišky v ul. Antonína Sovy. Na této adrese se jim narodila i jediná dcera **Christa** (1930) a zde také žili až do konce války. Ke dni 4. července 1945 byla celá rodina vyhoštěna z ČSR...^{3/}

Mladší z Rudolfových sester **Terezie Engelhardt** se již narodila v České Lípě, a to 8. května 1902 na Křížovém předměstí (Moskevská ul. 648). V letech 1920 a 1921 působila v Jáchymově ve firmě strýce Engelhardta jako šička. Po návratu do Staré Lípy (obr. 6) k rodičům se dne 22. září 1923 ve Sloupu v Čechách provdala za českolipského rytce kovů **Rudolfa Straku** (nar. 29. února 1892). Po svatbě manželé bydleli v Strakovic

Obr. 5. Dům Engelhardtových ve Staré Lípě čp. 69, dnes v ul. Pod Špičákem v r. 2018 (foto M. Macek).

3/ Dům k 27. 7. 1945 obdržela rodina tehdejšího nového vedoucího českolipské spořitelny p. Soboty, jehož potomci tam žijí dodnes.

Obr. 6. Sčítací arch pro čp. 69 uvádí na adrese pouze rodiče Johana a Marii s dcerou Terezií (SOA Lito-měřice, digitalizované sčítací opo-ráty 1921).

St- nde 11.	Zuname (Familienname)	Vorname (Taufname)	Verwandtschaft oder sonstiges Verhältnis zum Wohnungsinhaber (bei Afermie zum Haushalt- ungsvorstande)	Zenske Geschlecht, ob männlich oder weiblich	Vater, Mutter, rozloučený -á	Geburts- am			Geburtsort: a) Geburts- gemeinde b) Gerichtsbezirk c) Land	Heimatszuständigkeit (e) Heimat-gemeinde f) Gerichtsbezirk g) Land	Staatsangehörigkeit
						die Tag	Monat	roku Jahr			
	viz návod § 1 siehe Anleitung § 1	viz návod § 2 siehe Anleitung § 2	viz návod § 3 siehe Anleitung § 3			viz návod § 4 siehe Anleitung § 4			viz návod § 4 a 5 siehe Anleitung § 4 und 5	viz návod § 4 a 6 siehe Anl. § 4 und 6	viz návod § 4 a 7 siehe Anleitung § 4 und 7
	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
	Engelhardt	Johann	Wohnungsinhaber	männlich	ledig	17. II. 1862	1904		Leitmeritz	a) Leitmeritz b) Leitmeritz c) Böhmen	
	Engelhardt	Maria	Geb. Tochter	weiblich	ledig	9. IV. 1860	1904		Leitmeritz	a) Leitmeritz b) Leitmeritz c) Böhmen	
	Engelhardt	Terezie	Geb. Tochter	weiblich	ledig	7. I. 1900	1904		Leitmeritz	a) Leitmeritz b) Leitmeritz c) Böhmen	

11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Straková	Straková	Straková	Straková	Straková	Straková	Straková	Straková	Straková	Straková
Straková	Straková	Straková	Straková	Straková	Straková	Straková	Straková	Straková	Straková
Straková	Straková	Straková	Straková	Straková	Straková	Straková	Straková	Straková	Straková

rodinném domku čp. 621 v dnešní Nerudově ul. V listopadu 1924 se přestěhovali na dnešní Mariánskou ul. do čp. 210 (dnes Švadlenka vpravo nad náměstím TGM). Koncem roku 1930 se rodina vrátila zpět do Nerudovy ul., a to do čp. 622, které v srpnu 1937 odkoupila od majitelky Anny Lieber, a zde žila až do dubna 1948, kdy bylo Strakovi znárodněno rytectví a dům vyvlastněn ve prospěch jeho třídně uvědomělého tovaryše. Terezie s manželem a mladší dcerou se přestěhovali o 242 m jižněji do ul. U synagogy čp. 698 (dnes na tomto místě Městský úřad) a stále čekali na vyřízení občanství ČSR. Toho se dočkali v únoru 1950, ovšem dům jim byl navrácen až v září 1952, kdy se do něj vrátili. Terezie roz. Engelhardt zemřela v České Lípě dne 2. června 1972.

Mezi Rudolfovými příbuznými, kteří v České Lípě žili i po 2. světové válce, nutno připomenout také neteř **Valentinu roz. Engelhardt**, jež se narodila 9. října 1921 v Karlových Varech svobodné Rudolfově sestře Terezií v průběhu jejího pobytu na Jáchymovsku. Jako plnoprávný člen rodiny Strakovy žila až do konce války. K 8. srpnu 1945 se na radnici nahlásila jako vdaná za jakéhosi p. Pöhnera a také jako matka měsíčního Jana Pöhnera, se kterým se v listopadu 1946 přestěhovala do Pivovarské ul. 1485 a následně v březnu 1947 do Mikulášské ul. 174, domu sousedícího s restaurací Bílá růže. Zde se i ona dočkala v únoru 1950 vyřízení čl. občanství a hned k 9. březnu 1950 je uvedena jako rozvedená. Na stejné adrese bydlel již od konce války truhlář vdovec **Emil Jítek** s dcerou (*1942), za kterého se Valentina provdala a dále v Mikulášské ul. 174 žili.

K příbuzným Rudolfa Engelhardta se řadí i neteř **Elisabeth Straková** narozená 21. ledna 1924 v České Lípě Rudolfově sestře Terezii čtyři měsíce po svatbě s Rudolfem Strakou, jež žila s rodiči až do konce května 1951 – absolvovala s nimi tedy stěhování na Mariánskou čp. 210, návrat do Nerudovy čp. 621, přesun do Nerudovy čp. 622 a transfer do „vyhnanství“ v čp. 698. Dne 23. května 1951 se provdala za rozvedeného řezníka **Nikolaje Kloučka** (*1919 v SSSR), se kterým se počátkem září 1954 vrátila do Nerudovy ul. 622 a spokojeně tam žili, přičemž se její choť v následujících letech zapsal do povědomí českolipských obyvatel jako dlouholetý vedoucí řeznictví jednak v tehdejší Gottwaldově ulici mezi mostem a kavárnou Union (do r. 1967)^{4/}, posléze na sídlišti Slovanka.

Památka na Rudolfa Engelhardta

Po skončení 1. světové války vztýčili českolipští občané v našem městě hned čtyři pomníky, na nichž připomínali jména svých zahynuvších spoluobčanů a na některém z nich patrně také stálo jméno Rudolfa Engelhardta. Jenže ze stély v Havlíčkově ulici byla v roce 1945 jména odsekána a pomníky z Moskevské ulice zřejmě našly svůj hrob v zaváženém náhonu pod Richterhofem. Dnes ani vlastně nevíme, zda a na kterém z nich Rudolfovo jméno figurovalo.

A tak běh dějinných událostí na českém severu učinil ze spousty padlých vojáků – mladých mužů, kteří položili své životy za jakési snad vznešené cíle, o nichž neměli začasť ani potuchy – pouze zástup „neznámých vojáků“ bez pomníků, památníků, vzpomínajících spoluobčanů... Na rozdíl od nich se kuchař z válečného torpédoborce Rudolf Engelhardt dočkal řádného kenotafu na českolipském hřbitově (na místě věčného odpočinku své matky) a díky občanským postojům většiny příbuzných se tento dochoval do dnešních dnů (obr. 7), přičemž námořník Rudolf sám zaslouží patřit k okruhu připomínaných zajímavých německých obyvatel našeho veskrze vnitrozemského města.

Poděkování

Za drobné doplňující informace děkuji řeznici v. v. pí M. Kadlecové, členům Klubu vojenské historie Č. Lípa pp. M. Mackovi a M. Slavíkovi a také p. J. Kratochvílovi, všem z České Lípy.

Obr. 7. Hrob Marie Engelhardt s kenotafem Rudolfa Engelhardta na českolipském hřbitově v květnu 2022 (foto M. Macek).

^{4/} Řeznictví bylo přibližně v místech dnešní prodejny Rossmann v obchodním domě Banco.

PRAMENY

Adreßbuch für die politischen Bezirke B.-Leipa und Niemes, Warnsdorf 1924.

Adreßbuch der Stadt u. d. Orte des Gerichtsbezirkes Böhm. Leipa, Böhm. Leipa 1935.

https://cs.wikipedia.org/wiki/Třída_Huszár

Häuser-Verzeichnis der Stadt B. Leipa nach der im Jahre 1914 durchgeführten neuen Häusernumerierung, infolge der Vereinigung der Ortschaften B. Leipa und Schwora, Leipa 1914.

Matriky Slovenia: Nadškofija Maribor,
130 Pišece, krstna knjiga 01900

Matriky Steiermark: Rk. Diözese Graz-Seckau,
Pfarre Fuerstenfeld, Taufbuch 13
Pfarre Fuerstenfeld, Taufbuch 14
Pfarre Fuerstenfeld, Trauungsbuch 10

Státní oblastní archiv Litoměřice

Digitalizované sčítací operáty 1921 - Česká Lípa
Sbírka matrik Severočeského kraje, Farní úřad Česká Lípa
Sbírka matrik Severočeského kraje, Farní úřad Chomutov

Státní oblastní archiv Plzeň

Sbírka matrik Západočeského kraje, Farní úřad Jáchymov
Sbírka matrik Západočeského kraje, Farní úřad Nejdek

Státní okresní archiv Česká Lípa

- fond Okresní národní výbor Česká Lípa, soubor domovních přihlášek
- fond Okresní národní výbor Česká Lípa, evidence pomníků
- fond Měšťanská škola (chlapecká) Česká Lípa
- fond Obecná škola (chlapecká) Česká Lípa
- fond Státní reálná škola Česká Lípa

Výkaz ztrát č. 630 vydaný k 21. 11. 1917 - K. u. k. Kriegsministerium Wien

LITERATURA

Bělota, A. - Slavík, M. 2021: Torpédoborec Wilfang, In: I. světová 1/2021, Brno.

Šindlauer, Z. 1999: Už dlouho nejel žádné vlak, Česká Lípa.

ABBILDUNGEN

Abb. 1. Torpedoboot Wildfang 1916 (Foto aus dem Artikel von A. Bělina und M. Slavík „Torpédoborec Wildfang“ – mit Zustimmung der Autoren veröffentlicht).

Abb. 2. Vermerk über den Tod von Rudolf Engelhardt (Ausschnitt aus dem Verlustbericht Nr. 630, zum 21. 11. 1917 vom K. u. k. Kriegsministerium Wien herausgegeben).

Abb. 3. Eintrag über die Geburt von Rudolf Engelhardt (Ausschnitt aus dem Kirchenbuch der Geborenen der katholischen Pfarrgemeinde Chomutov).

Abb. 4. Rudolf Engelhardt in Uniform (Foto aus dem Artikel von A. Bělina und M. Slavík „Torpédoborec Wildfang“ – mit Zustimmung der Autoren veröffentlicht).

Abb. 5. Haus der Familie Engelhardt in Altleipa Nr. 69, heute die Straße Pod Špičákem, 2018 (Foto M. Macek).

Abb. 6. Volkszählungsblatt für das Haus Nr. 69 führt unter der Adresse nur die Eltern Johann und Marie mit der Tochter Theresia auf (Staatliches Regionalarchiv Litoměřice, digitalisierte Volkszählungsoperatte 1921).

Abb. 7. Grab von Marie Engelhardt mit einem Kenotaph für Rudolf Engelhardt auf dem Friedhof in Česká Lípa im Mai 2022 (Foto M. Macek).

Übersetzt von Petra Sochová